

TABULARIUM
HISTORIAE

WYDZIAŁ HISTORYCZNY
UNIwersYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO

TABULARIUM HISTORIAE

T. XIV: 2023

BYDGOSZCZ 2023

Rada Programowa

dr hab. Robert Bubczyk, prof. uczelni
prof. dr Dittmar Dahlmann
prof. dr Vladimír Goněc
doc. PhDr Michaela Hrubá
prof. dr hab. Ēriks Jēkabsons
prof. dr hab. Andrzej Klonder
prof. dr hab. Albert Kotowski
prof. dr hab. Leszek Mrozewicz
prof. dr Momčilo Pavlović
dr hab. Arkadiusz Stempin, prof. uczelni

Redakcja

Marek G. Zieliński (redaktor)
Teresa Maresz (zastępca redaktora)
Dariusz Karczewski, Jacek Woźny, Andrzej Zaćmiński
Katarzyna Grysińska-Jarmuła, Anetta Głowacka-Penczyńska,
Waldemar Hanasz (sekretarze redakcji)
Hanna Borawska (redaktor wydawniczy)

© by Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
& Wydział Historyczny UKW

ISSN 2543-8433

Adres Redakcji:

Wydział Historyczny UKW
ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 12, 85-671 Bydgoszcz
e-mail: tabularium@ukw.edu.pl

Adres internetowy czasopisma:

<http://tabulariumhistoriae.ukw.edu.pl/>

Wydawca:

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
(Członek Polskiej Izby Książki)
Redakcja: 85-074 Bydgoszcz, ul. Karola Szymanowskiego 3
tel. 52 32 66 479, e-mail: wydaw@ukw.edu.pl
<https://wydawnictwo.ukw.edu.pl>
Rozpowszechnianie: tel. 52 32 36 730, e-mail: piotr.krawczak@ukw.edu.pl
Druk: Drukarnia Cyfrowa UKW
tel. 52 32 36 702, e-mail: poligrafia@ukw.edu.pl
Poz. 2302. Ark wyd. 17,50

Spis treści

Edycje i omówienia źródeł

- Jordan Siemianowski: *Modlitwa podczas wojny ze Szwedami*
jako artefakt literacki w badaniach historycznych nad kryzysem
braci czeskich podczas potopu szwedzkiego11
- Marek G. Zieliński: Wieża północna kościoła farnego w Chełmnie27

Studia i artykuły

- Dariusz Spychała: Wspólnoty chrześcijańskie (Kościoły)
Wiecznego Miasta w IV wieku po Chrystusie.
Wrogość i obojętność. Zarys problemu71
- Weronika Maciejewska: *Icones et emblemata* Théodore’a de Bèze
jako narracja nowej formy jedności Kościoła. Próba interpretacji
emblematów religijnie zaangażowanych111
- Anetta Głowacka-Penczyńska: „Obok siebie – wspólnie” – społeczności
małych miast Wielkopolski i Kujaw w XVI–XVII wieku.....137
- Maciej Dariusz Kossowski: *Finale allegro* obwodu OAK nr 5
Augustów – strata archiwum i kasy obwodu augustowskiego AK/OAK
w Krasnoborkach 24 czerwca 1945 roku w świetle konfrontacji źródeł
archiwalnych z relacjami153
- Barbara M. Gawęcka: Rekonstrukcje pomników poświęconych
Legionistom w Kielcach i w Radomiu w III Rzeczypospolitej213

Teresa Maresz: Życ i mieszkać obok siebie – razem czy osobno? O symbiozie społecznej i tolerancji	231
--	-----

Małgorzata Skotnicka-Palka: U siebie. Inicjatywy podejmowane na rzecz współczesnej społeczności ukraińskiej we Wrocławiu	265
---	-----

Biogramy

Agnieszka Wysocka: Lech Łbik (1957–2023), <i>pro memoria</i>	291
--	-----

Artykuły recenzyjne i recenzje

Krzysztof Garczewski: Recenzja: Martin Klatt, Jørgen Kühl, <i>SSW 1948–2023. Det danske mindretals politiske historie i Slesvig-Holsten, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig</i> , Flensborg 2023, ss. 202	315
--	-----

Tomasz Lis: Recenzja: Robert J. Donia, <i>Karadzić. Rzeźnik Bośni</i> , Prószyński i S-ka, Warszawa 2023, ss. 480	321
--	-----

Kronika

Aleksandra Sara Jankowska: <i>Skarbnica pamięci historycznej darczyńcom zawdzięczana</i> – kilka słów o wystawie jubileuszowej i obchodach 25-lecia Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 22 czerwca 2023 roku	327
--	-----

Iryna Matiasz: Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kobiety w dyplomacji. Wyzwanie czy misja?” w Warszawie i Bydgoszczy, 16–17 listopada 2023 roku	337
---	-----

Table of contents

Editions and Discussions of Records

Jordan Siemianowski: *Prayer during the War with the Swedes*
as a Literary Artifact in Historical Research on the Crisis
of the Czech Brethren During the Swedish Deluge 11

Marek G. Zieliński: The Northern Tower of the Parish Church
in Chełmno 27

Studies and Articles

Dariusz Spychała: The Christian Communities (Churches)
of the Eternal City in the 4th Century after Christ. Hostility
and Indifference. Outline of the Problem 71

Weronika Maciejewska: Théodore de Bèze's *Icones et Emblemata*
as a Narrative of a New Form of Church Unity. An Attempt
at Interpreting Religiously Engaged Emblems 111

Anetta Głowacka-Penczyńska: "Side by Side – Together"
– Communities of Small Towns in Greater Poland and Kujawy
in the 16th and 17th Centuries 137

Maciej Dariusz Kossowski: *Finale allegro* of the Citizen
Home Army (OAK) District No. 5 Augustow – The Loss
of the Archive and Gold Reserve of the Home Army (AK)
and OAK District Augustow in Krasnoborki June 24, 1945
in Light of the Confrontation of Archival Sources with Relations 153

Barbara M. Gawęcka: Reconstructions of Monuments Dedicated
to Legionnaires in Kielce and Radom in the Third Polish Republic 213

Teresa Maresz: Living and Cohabiting Side by Side – Together or Apart? About Social Symbiosis and Tolerance	231
--	-----

Małgorzata Skotnicka-Palka: At Home: Initiatives for the Contemporary Ukrainian Community in Wrocław	265
---	-----

Biographies

Agnieszka Wysocka: Lech Łbik (1957–2023), <i>pro memoria</i>	291
--	-----

Review Articles and Reviews

Krzysztof Garczewski: Book Review: Martin Klatt, Jørgen Kühl, <i>SSW 1948–2023. Det danske mindretals politiske historie i Slesvig-Holsten, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig</i> , Flensborg 2023, pp. 202	315
---	-----

Tomasz Lis: Book Review: Robert J. Donia, <i>Karadzić. Rzeźnik Bośni</i> , Prószyński i S-ka, Warszawa 2023, pp. 480	321
--	-----

Chronicle

Aleksandra Sara Jankowska: <i>A Treasury of Historical Memory Thanks to Donors</i> – a Few Words about the Anniversary Exhibition and Celebration of the 25 th Anniversary of the Museum of Polish Diplomacy and Refugees of the Casimir the Great University, June 22, 2023	327
--	-----

Iryna Matiash: International Scientific Conference “Women in Diplomacy. Challenge or Mission?” in Warsaw and Bydgoszcz, November 16–17, 2023	337
--	-----

KRZYSZTOF GARCZEWSKI

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

ORCID: 0000-0003-4984-1209

**Recenzja: Martin Klatt,
Jørgen Kühl, *SSW 1948–2023.*
*Det danske mindretals politiske historie
i Slesvig-Holsten, Forskningsafdelingen
ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig,
Flensborg 2023, ss. 202*¹**

Będąca przedmiotem niniejszej recenzji monografia dotyczy problematyki, która jest bardzo rzadko poruszana w polskiej literaturze przedmiotu. Znajdujący się w tytule książki skrót SSW oznacza Związek Wyborców Południowego Szlezwiku (niem. *Südschleswiger Wählerverband*, duń. *Sydslesvigsk Vælgerforening*, fryz. *Söödschlaswiksche Wäalerferbånd*). Jest to jednocześnie znacznie poszerzona i uzupełniona wersja publikacji, która ukazała się blisko dekadę wcześniej i dotyczyła dziejów politycznych duńskiej oraz fryzyjskiej mniejszości w latach 1945–2014². Książka ukazała się z okazji jubileuszu związanego z 75. rocznicą powstania partii, a jej wydanie zostało wsparte przez Komitet Południowego Szlezwiku (duń. *Sydslesvigudvalget*)³.

Omawiana monografia została napisana przez dwóch uznanych historyków, którzy od lat badają różne zagadnienia związane z funkcjonowaniem mniejszości duńskiej w Niemczech. Wydał ją Dział Badawczy Duńskiej Biblioteki Centralnej dla Południowego Szlezwiku (duń. *Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig*), który

¹ Tłumaczenie na polski: SSW 1948–2023. Historia polityczna mniejszości duńskiej w Szlezwiku-Holsztynie.

² J. Kühl, M. Klatt, *SSW 1945–2014. Det danske mindretals politiske historie, Studiefafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig*, Flensborg 2014, ss. 106.

³ Jest to komisja funkcjonująca w duńskim Folketingu, która pełni funkcję łącznika między mniejszością duńską w Południowym Szlezwiku a duńskim parlamentem. Zob. *Sydslesvigudvalget, Folketinget*, [online], [dostępny: <https://www.ft.dk/da/partier/kommissioner/sydslesvigudvalget>], [dostęp: 4.01.2024].

znajduje się w niemieckim Flensburgu (duń. Flensborg). Przy bibliotece znajduje się także obszerne archiwum, w którym jest dostępnych ok. 100 tys. fotografii. Znajduje się tam ponadto wiele filmów historycznych, plakatów, map i innych materiałów oraz publikacji. Autorzy mieli dzięki temu dostęp do wielu unikalnych materiałów⁴.

Biorąc pod uwagę tytuł recenzowanej monografii, należy na wstępie wyjaśnić, iż partia SSW, choć zdominowana przez osoby pochodzenia duńskiego, od początku swojego istnienia stanowi też reprezentację polityczną dla Fryzów, którzy podobnie jak Duńczycy posiadają oficjalny status mniejszości narodowej w Niemczech⁵. Można założyć, że „pominięcie” Fryzów w tytule recenzowanej publikacji wynika właśnie ze wspomnianej przesłanki, jak również z faktu, iż publikacja została przygotowana pod kuratelą duńskich instytucji. Wątki fryzyjskie także pojawiają się w książce, ale w bardzo ograniczonym stopniu, o czym będzie jeszcze mowa poniżej.

W ocenianej książce w szczegółowy oraz interesujący sposób opisano dzieje polityczne wspomnianego ugrupowania na przestrzeni lat. Monografia ma układ chronologiczno-problemowy, a poszczególne wątki są ze sobą połączone w logiczną całość. Książka posiada duży walor informacyjny. Autorzy krok po kroku analizują najważniejsze wydarzenia związane z działalnością SSW jako partii politycznej, jak również w szerszym kontekście odnoszą się do sytuacji mniejszości duńskiej na terenie Szlezwiku-Holsztynu na przestrzeni lat. W interesujący sposób opisano udział SSW w poszczególnych wyborach, które miały miejsce zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym (landowym), jak i w wybranych wyborach federalnych⁶. Przeanalizowano

⁴ Archiwum biblioteki stanowi zaplecze badawcze dla pracowników Działu Naukowego, szczególnie z zakresu historii najnowszej. Już od połowy lat 50. XX w. zaczęto tam przyjmować materiały archiwalne od osób prywatnych, stowarzyszeń i instytucji związanych z mniejszością duńską w Południowym Szlezwiku. Do biblioteki sporadycznie napływały stare dokumenty, listy, czy protokoły. Stworzenie Działu Badawczego w 1963 r. doprowadziło do wzrostu zainteresowania przede wszystkim niepublikowanymi materiałami, wykorzystywanymi potem w pracy naukowej. Zob. Forskningsafdelingen og arkivet, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, [online], [dostęp: <https://www.dcbib.dk/sydslesvig-historie/forskningsafdelingen-og-arkivet>], [dostęp: 8.01.2024].

⁵ Pozostałe uznawane obecnie przez Niemcy mniejszości narodowe to Serbołużycanie oraz Sinti i Roma. Zob. Nationale Minderheiten in Deutschland, Bundesministerium des Innern, [online], [dostęp: <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/gesellschaftlicher-zusammenhalt/minderheiten/minderheiten-in-deutschland/minderheiten-in-deutschland-node.html>], [dostęp: 15.01.2024].

⁶ Reprezentująca wspomniane mniejszości narodowe SSW jest w Niemczech zwolniona z obowiązku przekroczenia pięcioprocentowego progu wyborczego. Jak dotąd jej działaczom udało się zdobyć mandat do Bundestagu dwukrotnie (1949, 2021). Zob. Ergebnisse der Bundestagswahlen, [online],

fragmenty poszczególnych programów SSW publikowanych w badanym okresie. Zwrócono uwagę na znaczenie tzw. kamieni milowych dla SSW, do których zaliczyć można m.in. tzw. deklaracje bońsko-kopenhaskie z 1955 roku, gwarantujące m.in. pełną ochronę praw mniejszości duńskiej w Niemczech⁷. Opisano rolę, jaką odgrywały czołowe postacie polityczne, w tym m.in. Karl Otto Meyer, który był liderem SSW w latach 1960–1975. Na uwagę zasługują w tym miejscu wydane także w języku duńskim, w dwóch tomach, wspomnienia tego polityka⁸.

W recenzowanej monografii znajdziemy wiele niedostępnych w innych tematycznych publikacjach archiwalnych zdjęć, plakatów partyjnych z poszczególnych kampanii wyborczych organizowanych na przestrzeni lat, jak również zdjęcia deklaracji politycznych i innych istotnych dla dziejów SSW dokumentów. Książka została w całości napisana w języku duńskim. Jednak z rozmów, jakie autor niniejszej recenzji przeprowadził z pracownikami biura SSW we Flensburgu, wynika, iż planowane jest wydanie w przyszłości także niemieckojęzycznej wersji omawianej publikacji, co byłoby bardzo dobrym rozwiązaniem, bowiem znacznie poszerzyłoby potencjalne grono odbiorców. Poza Południowym Szlezwikiem, w którym mieszka kilkudziesięcioletnia mniejszość duńska, mimo wspólnych korzeni lingwistycznych, znajomość języka duńskiego w Niemczech jest znikoma, co niestety ogranicza też znacznie grono potencjalnych czytelników recenzowanego dzieła⁹.

Problematyka poruszona w książce jest istotna nie tylko dla Duńczyków i Fryzów, czy szerzej stosunków niemiecko-duńskich, ale stanowi też cenny wkład w badania nad historią organizacji politycznych reprezentujących mniejszości narodowe w Europie. Tym bardziej że SSW uchodzi pod tym względem za partię wręcz wzorcową, która na stałe zakorzeniła się w krajobrazie politycznym północnych Niemiec,

[dostępny: <https://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>], [dostęp: 12.01.2024]. Na temat prawa wyborczego odnoszącego się do mniejszości duńskiej w Szlezwiku-Holsztynie czytaj szerzej: E. Roeper, *Up ewig ungedeld? Zum Wahlrecht der dänischen Minderheit in Schleswig-Holstein*, „Zeitschrift für Öffentliches Recht in Norddeutschland”, 2003, nr 10, s. 391–397.

⁷ To zagadnienie zostało też dobrze opisane w artykule B. Husak pt. *Deklaracje bońsko-kopenhaskie jako wzór regulacji prawnych wobec mniejszości narodowych we współczesnej Europie*, „Studia Zachodnie”, T. 17: 2015, s. 277–288.

⁸ K.O. Meyer, *Frihed, lighed og grænseland. Erindringer, skrevet i samarbejde med Jørgen Mågård*, 2 bind. Hernov, København 2001–2003, ss. 232 i ss. 318.

⁹ Duński, podobnie jak szwedzki czy norweski, należy do grupy języków północnogermańskich, zwanych też skandynawskimi. Z kolei niemiecki jest językiem zachodniogermańskim, tak jak m.in. angielski, niderlandzki czy fryzyjski.

skutecznie wykorzystując główne instrumenty związane z wdrażanymi sukcesywnie zasadami ochrony mniejszości narodowych w Unii Europejskiej. Autorzy poruszyli też w swojej książce osobny wątek poświęcony współpracy SSW na poziomie europejskim i jej działalności w ramach tzw. Wolnego Sojuszu Europejskiego (ang. *European Free Alliance* – s. 147–151). Jest to ważny element polityki tej partii, która opowiada się za dalszym wzmacnianiem ugrupowań mniejszościowych nie tylko w Niemczech, ale i na poziomie unijnym.

Jak wspomniano na wstępie, niewiele miejsca poświęcono samym Fryzom (s. 152–159). Warto zauważyć jednak, że istnieją inne wartościowe publikacje na temat politycznej działalności Fryzów w Niemczech. Na uwagę zasługuje choćby wydana w 2015 roku biografia Bertholda Bahnsena (1913–1971), który był jednym z najbardziej znanych fryzyjskich polityków w szeregach SSW. Wspominany także w recenzowanej książce przedstawiciel tej partii był pierwszym Fryzem, który został wybrany do landtagu kraju związkowego Szlezwik-Holsztyn z ramienia tego ugrupowania¹⁰.

W opracowaniu brakuje ponadto szerszego wprowadzenia historycznego do analizowanej problematyki, związanego z wcześniejszą historią regionu, choćby w pierwszej połowie XX wieku. Nie wspomina się w niej w ogóle o tym, co się działo na pograniczu duńsko-niemieckim do 1945 roku, a powstanie SSW było przecież bezpośrednim następstwem tamtych wydarzeń. Autorzy wyszli prawdopodobnie z założenia, że potencjalni czytelnicy znają już dobrze wcześniejszy kontekst historyczny i starsze dzieje Południowego Szlezwiku, których Duńczycy uczą się w szkołach. Takie podejście ogranicza jednak potencjalne grono odbiorców, którzy czytając historię partii reprezentującej mniejszość duńską i fryzyjską, chcieliby poznać nieco szerszy kontekst funkcjonowania mniejszości duńskiej i fryzyjskiej we wspomnianym rejonie.

Autorzy napisali książkę, wykorzystując w dużej mierze swoje wcześniejsze publikacje dotyczące SSW i mniejszości duńskiej w Niemczech. W wykazie literatury znajdziemy jedynie wybrane, główne pozycje, na których opiera się monografia, opublikowane w języku duńskim, niemieckim oraz angielskim.

¹⁰ C. Riecken, *Berthold Bahnsen. Friesisch-schleswiger Landtagsmann*, Verlag Nordfriisk Instituut, Bräist/ Bredstedt 2015, ss. 216.

Reasumując, mimo wspomnianych pewnych uchybień recenzowana książka zasługuje na uwagę i wysoką ocenę merytoryczną. Jest to bowiem unikalna publikacja z zakresu powojennej historii politycznej mieszkających w Republice Federalnej Niemiec Duńczyków i Fryzów, oparta na wartościowej bazie źródłowej. Jej autorzy w rzetelny sposób przeanalizowali dzieje polityczne Związku Wyborców Południowego Szlezwiku. Dotarli do cennych materiałów archiwalnych, które w wielu przypadkach nie znalazły się w pierwszym wydaniu książki i które pozwoliły im w kompleksowy sposób prześledzić oraz opisać dzieje polityczne SSW od jej powstania w 1948 roku aż do czasów współczesnych. Książka stanowi kompetentne kompendium wiedzy na temat funkcjonowania wspomnianej partii i roli, jaką odgrywa ona od kilkudziesięciu lat w kraju związkowym Szlezwik-Holsztyn.